

ומקשינן: והאמר ריש לקיש: לא הכשיר רבי שמעון גט מוקדם, אלא אם הוא ניתן לאשה לאלתר.

אבל אם הוא ניתן לה מכאן, ועד עשרה ימים, מזמן כתיבתו, לא הכשיר רבי שמעון, משום שחוששים שמא התפיס, ונתייחד עמה.

וכאן החתימות היו מכאן ועד עשרה ימים, ומדוע הכשיר רבי יהושע בן לוי כרבי שמעון? הרי גם לרבי שמעון הגט פסול, לדעת ריש לקיש!

ומתריצין: בההיא מחלוקת, האם הכשיר רבי שמעון גם כשיש הפסק בין הכתיבה לחתימה עשרה ימים, רבי יהושע בן לוי כרבי יוחנן פבירא ליה, שלא חוששים שמא פייס. ואפילו אם יש הבדל בין הכתיבה לחתימה של עשרה ימים גם מכשיר רבי שמעון.

אך עדיין קשה לרבי יהושע בן לוי: והאמר רבי יוחנן, רק שנים משום עדים, וכולן — הנשאים, חותמים על הגט משום תנאי. ולדעה זו נתבאר בגמרא לעיל, שאם שנים חותמים באותו יום, והנשאים מכאן ועד עשרה ימים, הגט אינו גט מוקדם, כי שני העדים חתמו ביום הכתיבה, והנשאים אינם עדים. ואם כן קשה, מדוע רבי יהושע בן לוי הכשיר את הגט משום שטען כי בשעת הדחק אפשר לסמוך על רבי שמעון, והרי אפילו לרבנן הגט כשר, כי אינו גט מוקדם!

ומתריצין: בההיא מחלוקת, האם כולם משום עדים, או השאר משום תנאי, רבי יהושע בן לוי כריש לקיש פבירא ליה, שכולם משום עדים, ואם כן הגט הוא גט

אמרי לה כשר, כיון שתנאי הוא, לא איכפת לן היכן חותם הכשר והיכן הפסול, כיון שבין כל החותמים יש שני עדים כשרים, ולכן הגט כשר.

אמרי לה פסול, כיון שיש לגזור כאן לפסול בגלל שאתי לאיחלופי בשטרות דעלמא. ויאמרו שעד קרוב או פסול כשר לחתום בשטרות דעלמא.

אך אם חתמו הפסולים באמצע הגט או בסופו, לא גזרו לפסולו, משום שרק כאשר חתמו בתחילה, יאמרו אנשים שהעדים הראשונים חותמים בתורת עדים ולא יאמרו שהם מאלו שחותמים משום התנאי. וילמדו להכשיר קרוב או פסול בשטרות. ולכן גם לרבי יוחנן הגט פסול אז.

ההוא גברא דאמר להו לעשרה אנשים: כתבו גט לאשתי!

חתום בי תרי מינהו ביומיה, שנים מן העשרה חתמו בו ביום, ואינך — שמונה האנשים הנשאים, חתמו מכאן ועד עשרה ימים.

אתא לקמיה דרבי יהושע בן לוי, לשאול מה דינו של גט זה.

אמר ליה: גט מוקדם הוא זה, לפי שיש הבדל בין זמן הכתיבה לזמן החתימה של כל העדים. ואפילו הכי, הגט כשר, כי כדאי, ראוי הוא רבי שמעון — שהכשיר במשנה גט מוקדם, לסמוך עליו בשעת הדחק. וכאן מדובר שהלך המגרש לדרכו, או שהאשה נישאת, ובדיעבד נתיר גט מוקדם, כדעת רבי שמעון

מוקדם, כי חלק מעדיו חתמו בריחוק זמן מיום הכתיבה. ולכן, הוצרך רבי יהושע בן לוי להכשיר את הגט, כי בשעת הדחק אפשר לפסוק כרבי שמעון, שמכשיר בגט מוקדם.⁽¹⁷⁾

מתניתין:

במשנה זאת מבוארים דיני כתיבת הגט:

בכל כותבים את הגט: בדיו, בסם, הוא חומר נוזלי המורכב מעפרות מתכת,⁽¹⁸⁾ **בסיקרא, צבע אדום המשמש כצבע מגן לעץ ולמתכות, ובקומום, חומר המופק משרף האילן, ובקנקנתום.** והוא סוגי דיו שיבואר בגמרא.

ובכל דבר — בכל כתב שהוא של קימא.

אין כותבין את הגט: לא במשקין, ולא במי פירות, ולא בכל דבר שאינו מתקיים.

עד כאן מונה המשנה את סוגי הדיו, ומכאן ואילך עוסקת המשנה על מה כותבים את הגט:

על הכל כותבין: על העלה התלוש של עץ זית.

ועל הקרן של פרה, ואפילו הקרן מחוברת לגוף הפרה, אך דוקא אם נותן לה את הפרה

עצמה. אולם אינו יכול לתלוש את הקרן, וליתן לה את הקרן בלבד, וכפי שיתבאר.

על יד של עבד, ודוקא אם נותן לה את כל העבד.

רבי יוסי הגלילי אומר: אין כותבין לא על דבר שיש בו רוח חיים — כגון עבד ובהמה. ולא על האוכלים, כגון עלה זית, שהוא מאכל בהמות.

גמרא:

עתה מבארת הגמרא את סוגי הדיו המוזכרים במשנה.

דיו, זה הנקרא "דיותא".

סם זה הנקרא "סמא".

סיקרא — אמר רבה בר בר חנה: "סקרתא" שמה.

קומום זה הנקרא "קומא".

קנקנתום — אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל: זה "חרתא דאושפכי", הצבע השחור, שמשמשים בו הסנדלרים ["אושפכי" הם סנדלרים].

שנינו במשנה: ובכל דבר שהוא מתקיים.

מכאן ועד עשרה ימים, סבר כרבי יוחנן, שרבי שמעון הכשיר גם מכאן ועד עשרה ימים. ולכן במקרה הנידון, הסתמך על רבי שמעון, אפילו כשחתמו מכאן ועד עשרה ימים.

18. ולדעת הרמב"ם סם הוא שם כולל לכל מיני הצבעים [עייין בפרושו למשנה בתחילת מסכת

17. נמצא, שרבי יהושע בן לוי -

במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש האם כולם משום עדים או שנים משום עדים והשאר משום תנאי, פסק כריש לקיש, ולכן במקרה הנידון זה גט מוקדם.

ואילו במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בדעת רבי שמעון, האם הכשיר דוקא לאלתר או גם

אמרי לה חייב, משום שמוחק הוא את הכתב התחתון השחור על ידי שמעביר עליו את הסיקרא.⁽²¹⁾

ואמרי לה פטור, משום שהוא מקלקל את הכתב התחתון השחור.

בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן: עדים שאין יודעים לחתום, מהו שיכתבו להם אנשים אחרים את שמותיהם של העדים בסיקרא, בדיו אדום, והעדים יחתמו על הסיקרא בדיו שחור?

האם כתב עליון על כתב תחתון נחשב כתב, ויש כאן חתימות עדים. או כתב עליון על כתב תחתון אינו נחשב כתב, ואין כאן חתימת עדים.

אמר לו רבי יוחנן: כתב עליון על גבי תחתון, אינו כתב.

אמר לו ריש לקיש: והלא לימדתנו, רבינו, שכתב עליון, כתב הוא נחשב לענין שבת, שהרי אמרת הכותב בדיו שחור על גבי סיקרא חייב בשבת שתיים, והנך סובר שכתב שחור על כתב אדום נחשב כתב, ומדוע זה לא נחשב כתב לגבי חתימות עדים?

אמר לו רבי יוחנן: וכי מפני שאנו מדמין — שאנו סבורים שזהו כתב, אך איננו

והוינן בה: "כל", שהוא לשון ריבוי, לאתווי מאי? מה הוא בא לרבות?

ומשנינן: לאתווי הא דתני רב הנינא: כתבו את הגט במי טריא, מים ששורים בהם פרי, ומקבלים המים צבע מהפרי,⁽¹⁹⁾ צבע ואפצא — מי גשמים עם עפצים, הגט כשר.

תני רבי חייא: כתבו את הגט באבר — אבק עופרת במים, בשחור — פחמין, ובשיחור — הוא חרתא דאושפכי המוזכר לעיל. הגט כשר.

איתמר: המעביר דיו שחור על גבי סיקרא, שהוא דיו אדום, בשבת —

רבי יוחנן וריש לקיש, דאמרי תרווייהו: חייב שתיים חטאות: אחת משום כותב את הכתב החדש — השחור. ואחת משום מוחק את הכתב הישן — האדום.⁽²⁰⁾

אבל אם כתב בשבת בדיו שחור על גבי דיו שחור, או אם כתב בשבת בסיקרא דיו אדום על גבי סיקרא דיו אדום, פטור. כי לכתיבה החדשה אין שום משמעות.

ואם כתב בשבת בסיקרא דיו אדום על גבי דיו שחור —

בזה נחלקו אמוראים: אמרי לה חייב, ואמרי לה פטור.

מגילה]

זאת יש לחייבו משום מלאכת מוחק, כי רק על ידי העלמות הסיקרא באמצעות כתיבת הדיו שעליו, ניכר היטב הדיו, ואילו היה נשאר כתב הסיקרא ניכר, לא היה כתב הדיו ניכר.

21. כי מלאכת מחיקה מתבטאת בביטול הכתב, וגם כאן הוא מבטל את הכתב התחתון.

19. רש"י. ובשם מורו הסביר, שאלו מי גשמים, שהתלכלכו וקיבלו צבע.

20. אם כי רק ה"מוחק על מנת לכתוב" חייב, והרי הוא אינו מוחק על מנת לכתוב, אלא מוחק את הכתב התחתון במהלך כתיבתו עליו, בכל

בטוחים בכך, **נעשה מעשה** להקל להתיר ולומר שעדים יכולים כך לחתום? ולכן אמרתי שאין העדים יכולים לחתום כך, כי אינני בטוח שזהו כתב, וגם לענין שבת, איננו חייב להביא בפועל חטאת על כך, כי יש צד שאיננו חייב חטאת, ואם יביאנה, נמצא שעובר על הבאת חולין בעזרה, כי מי שאינו חייב קרבן חטאת אינו יכול להקדישו ולהביאו בנדבה.

איתמר: עדים שאין יודעים לחתום את שמם, כיצד יעשו?

רב אמר: מקרעין להם נייר חלק — חורטים להם בנייר את שמם, והם ממלאים את הקרעים, דהיינו, את מקום החריטה, בדיו. (22)

ושמואל אמר: יכתבו להם את שמם **באבר** — ישפשו חתיכת עופרת בקלף הגט, ושיפשוף חתיכת עופרת בקלף משאיר עליו רישום שחור, ויעשו באמצעות השיפשוף את רישום שמות העדים, ועל רישום העופרת, יחתמו העדים עצמם, בדיו. (23)

ומקשינן: וכי **באבר סלקא דעתך** שאפשר לכתוב להם? הרי רישום העופרת זה כתב גמור, והכתיבה של העדים עליו בדיו לא תחשב כתב, כי היא כתב על גבי כתב גמור.

והראיה שרישום בעופרת נחשב לכתב גמור:

דתני רבי חייא: **כתבו את הגט באבר, או בשחור** — פחמין, או בשיחור — "חרתא דאושפכי" [וכפי שמבואר לעיל], הגט **כשר**. ומוכח שזה כתב, ואם כן, כיצד אמר שמואל שאפשר לכתוב לעדים באבר.

ומתריצין: **לא קשיא**.

הא דאמר שמואל כותבים לעדים באבר, מדובר ברישום הנעשה **באברא**, בחתיכת עופרת ממש, ללא תערובת של מים. ורישום זה הוא כתב חלש, ואיננו נחשב לכתב, ולכן העדים שחותמים עליו, נחשבת כתיבתם לכתב.

ואילו **הא** דאמר רבי חייא, שאפשר לכתוב גט באברא, כוונתו **במיא דאברא**, מים ששרו בהם עופרת, ובהם כותבים הכתב חזק, שהוא כתב גמור. ועל זה ודאי אי אפשר להחתים עדים.

רבי אבהו אמר: יש עצה לעדים שאין יודעים לחתום, שיכתבו להם את שמם **במי מלין**, מי עפצים, שאינם נחשבים לכתב.

ומקשינן: **והתני רבי חנינא: כתבו לגט במי טריא ואפצא** — במי גשם או בעפצים, הגט **כשר!**

ומוכח שמי עפצים נחשבים כתב גמור, ואיך

הקרעים בדיו.

23. שיטת רש"י היא, שכתב נחשב רק דבר הנכתב כעין דיו על הקלף, ולא שיפשוף בקלף, המשחיר את הקלף כתוצאה מהשיפשוף [תוספות רי"ד בשיטת רש"י].

22. רש"י. והר"ח תמה על ביאורו, שהרי החריטה עצמה נחשבת לכתב! ולכן הוא מבאר, שעל הגט עצמו אנו לא עושים דבר, אלא קורעים להם צורת שמם בגליון נייר אחר, ומניחים אותו על קלף הגט, והם ממלאים את חלל מקום

אמר רבי אבהו שנכתוב לעדים את שמם במי עפצים? הרי זה יהיה כתב גמור ומה שיכתבו על זה אינו כלום!

ומתצינן: **הא** דאמר רבי אבהו, שנכתוב לעדים במי מילין, מדובר **דאפיין** הקלף, וכפי שיבואר.

והא דאמר רבי חנינא שאפשר לכתוב גט עם מי מילין, מדובר בקלף **דלא אפיין**, שאינו מעובד בעפצים, ולכן כתב של מי עפצים ניכר עליו.

וטעם החילוק הוא: קלף המעובד בעפצים, אין כתב של מי עפצים ניכר עליו, משום **שאין מי מילין ניכרים על גבי מי מילין** אחרים.

רב פפא אמר עצה אחרת לעדים שאין יודעים לחתום, שיכתבו להם את שמם ברוק.

וכן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה — כך הורה רב פפא לסוחר שוורים בשם "פפא", שיכתבו לעדים את שמם ברוק, ועל זה העדים יחתמו.⁽²⁴⁾

ואמרינן: **והני מילי** שעושים את העצות האלו, זה דוקא **בגיטין**, ומשום עיגונא

מקילים לקבל עדים בצורה כזו. **אבל בשטרות ממון, לא**. כי בעל השטר יכול לחזור אחר עדים אחרים, ולא צריך להקל ולחתום בעדים כאלו.

דההוא גברא **דעבד עובדא** בעדים שלא ידעו לחתום **בשאר שטרות** באחת מהצורות הנזכרות, ונגרדיה — הענישו **רב כהנא**.

תניא כוותיה דרב:

יט-ב

עדים שאין יודעים לחתום, מקרעין להם נייר חלק, וממלאים את הקרעים דיו. ומוכח כרב.

ומביאה הגמרא גם את המשך הברייתא ההיא:

אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים שקורעין להם את הנייר, **בגיטי נשים**, ומשום עיגונא. **אבל בשחרורי עבדים, ושאר כל השטרות** — אם יודעים לקרות ולחתום, חותמין. ואם לאו, אין חותמין.

ומקשינן: מדוע הזכיר רבן שמעון בן גמליאל בדבריו "אם יודעים לקרות"?

"קריה" — **מאן דכר שמייה?** מי דיבר בעדים שאינם יודעים לקרות?

בקרעים שנעשו על ידי אנשים אחרים ואין זה דוגמת חתימתם של העדים החותמים, יש לעשות את הקרעים רחבים, ואין העדים ממלאים אותם לגמרי בדיו, אלא משרטטים בהם את הצורה של החתימה שלהם. ירושלמי, הובא בראשונים.

24. נמצאו בידינו ארבע שיטות איך לכתוב לעדים את שמם כשאינם יודעים לכתוב

רש"י. והר"ח תמה על ביאורו, כי החריטה עצמה נחשבת לכתב! ולכן הוא מבאר שעל הגט עצמו אנו לא עושים דבר, אלא אנו קורעים להם את שמם בתוך נייר אחר, ויוצרים חלל בנייר האחר כצורת חתימתם, ומניחים את הנייר הזה על גבי קלף הגט, והם ממלאים את החלל שבנייר דיו, ונמצא שהעדים כותבים על הגט עצמו.

וכדי להתגבר על החסרון במילוי החתימות